

УДК 330.101.54(477)

Пікулик О.І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії**факультету управління фінансами і бізнесу**Львівського національного університету імені Івана Франка***ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ****PROBLEMS OF SOCIAL PROTECTION OF UKRAINIANS****АНОТАЦІЯ**

Досліджено необхідність соціального захисту громадян України, проаналізовано основні показники рівня життя населення та виявлено низку проблем, які мають негативний вплив на систему соціального захисту в Україні. Визначено необхідність проведення низки соціально-економічних реформ для забезпечення належного функціонування механізму системи соціального захисту.

Ключові слова: соціальний захист, соціальна політика, доходи, субсидії, недоліки у сфері соціальних послуг, реформування.

АННОТАЦИЯ

Исследована необходимость социальной защиты граждан Украины, проанализированы главные показатели уровня жизни населения и выявлен ряд проблем, которые негативно влияют на систему социальной защиты в Украине. Определена необходимость проведения ряда социально-экономических реформ для обеспечения надлежащего функционирования механизма системы социальной защиты.

Ключевые слова: социальная защита, социальная политика, доходы, субсидии, недостатки в сфере социальных услуг, реформирование.

ANNOTATION

Investigated the necessity of social protection of ukrainians, analysed the main indicators of living standards and identified a number of problems that have a negative impact on social security in Ukraine. The necessity of a series of economic reforms to ensure the proper functioning of the social security system.

Keywords: social protection, social policy, incomes, subsidies, deficiencies in social services, reformation.

Постановка проблеми. Чимала кількість населення України нині в умовах розбудови ринкових відносин потребує гарантій соціального захисту. Необхідність соціального захисту населення обумовлена низкою причин, які наразі мають місце в українському соціумі. Важливі економічні, політичні і соціальні перетворення, що відбуваються в останні роки в нашій країні, спричинили до значного зuboжіння та погіршення добробуту населення. Нині ми спостерігаємо ситуацію, коли значна кількість людей поставлена на межу виживання, поглиблюється соціальна та майнова нерівність, різниця у рівнях доходів, знижується ступінь задоволення потреб населення, зростає безробіття, знижуються якість та рівень життя, зростає соціальна напруга в суспільстві. Тому проблема соціального захисту громадян України набуває нині особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш відомими вченими-економістами, які досліджували проблеми соціального захисту населення в Україні, є Ю. Бондаренко, Н. Боло-

тіна, Н. Борецька, В. Воропаєв, С. Гончарова, Т. Косова, О. Новикова, В.Петрушка, С. Романенко, І. Сахань, С. Синчук та ін. Але ситуація в Україні постійно змінюється, що вимагає проведення подальших досліджень в даній сфері, з врахуванням особливостей поточного періоду часу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. За останні роки війни та нестабільної економічної ситуації в Україні збільшилася кількість безробітних, безпритульних, непрацездатних, нужденних, соціально не захищених прошарків населення, що вимагає від держави забезпечення соціальних гарантій та організації ефективної соціальної підтримки цих верств, помітного підвищення потенціалу соціальної сфери з метою забезпечення необхідних умов самозбереження та розвитку людини.

Формулювання цілей статті. У сучасних умовах економічної кризи необхідно приділяти більше уваги аналізу соціальної сфери, тому основними завданнями нашого дослідження є визначення головних проблем соціального захисту населення в Україні та пошук можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість населення в сучасних умовах на фоні низького рівня доходів, високих темпів інфляції, різкого підвищення цін на товари та тарифів на житлово-комунальні послуги не може реалізувати свої соціально-економічні інтереси, зберегти чи підвищити соціальний статус, отримати кваліфіковану медичну допомогу та якісну освіту. Усе це блокує широку соціальну мобільність, звужує перспективи економічного зростання, суспільного відтворення та стійкого соціального розвитку суспільства.

Ми спостерігаємо в Україні процес старіння нації, коли пенсіонери переважають над працездатним населенням. В Україні нині 14 мільйонів пенсіонерів, а це майже третина населення. Кожен п'ятий українець переступив 60 річний рубіж. Як прогнозують експерти Світового банку, у найближчі 15 років чисельність людей працездатного віку в Україні скоротиться на 16%. Старіння нації – це міна уповільненої дії. Адже з часом кожен платник податків буде змушений годувати все більшу кількість тих, хто не працює. Уже тепер багато людей похилого віку не можуть собі дозволити нормальне харчування, обігрів помешкання та необхідні ліки.

Через це низькою є тривалість життя. В Україні, за даними Держкомстату, чоловіки живуть у середньому 61-62 роки, а жінки – 72-73. У таких розвинених країнах, як Швеція, Японія, Швейцарія, тривалість життя чоловіків становить 74-76 років, а жінок – 80-83. Висока тривалість життя свідчить про ефективність національної системи соціального захисту пенсіонерів і охорони їхнього здоров'я у цих країнах [1].

За оцінкою Державної служби статистики України, станом на 1 грудня 2015 року чисельність наявного населення України становила 42,8 млн осіб. Для порівняння: у 1990 р. кількість населення становила 51,8 млн, що на 9 млн осіб більше. Тобто за останні 25 років населення України скоротилося на 17%. Така невтішна статистика є ще одним підтвердженням того, що соціальна політика в нашій країні проводиться неналежно [2].

Реалізація соціальної політики є однією з основних функцій держави. Ситуація, що склалася, вимагає застосування негайних заходів з оптимізації соціального захисту населення України в руслі соціальної політики, яка передбачає впровадження інноваційних соціальних технологій, застосування нових методів організації соціальної роботи, використання альтернативних джерел надання та фінансування соціальних послуг, формування комплексної системи соціального захисту тощо. Соціальна політика є знаряддям реалізації системи соціального захисту населення. Наявність досконалої, дієвої та ефективної системи соціального захисту є показником рівня розвитку держави, її відповідності вимогам часу, а також рівня добробуту населення країни.

Банк Швейцарії «Credit Suisse» провів дослідження рівня добробуту населення країн Європи. Для цього порівняли достаток середньостатистичного дорослого мешканця кожної європейської країни, враховуючи реальні індивідуальні показники його доходів. Відповідно до визначення «Credit Suisse», добробут обчислювався шляхом сумування вартості усіх фінансових і нефінансових активів за вирахуванням усіх боргових зобов'язань. На кінець 2015 р. Україна займала останнє місце серед європейських країн з показником добробуту населення 1437 доларів на одну особу. Перед нами йдуть Білорусь (1551 долар) і Молдова (3104 долара). Лідером в рейтингу є Швейцарія, де середнє багатство оцінюється у 576 тисяч доларів на людину. Більшість розвинених країн мають показник, що перевищує 300 тисяч доларів на особу [3].

В Україні процвітає корупція, масово спостерігається неефективне господарювання, розкрадання бюджетних коштів. Сподівання українців на нову владу залишилися невиправданими, втрачена надія на краще. Український народ не гідний жити в країні, яка є найбіднішою країною в Європі.

Останніми роками значно загострилася проблема соціального захисту населення Україну

через погіршення багатьох макроекономічних показників. Зокрема, різко підвищився темп інфляції. Якщо у 2014 р. індекс споживчих цін становив 125%, то вже у 2015 р. він зріс до 143%. Якщо розглядати цей індекс за різними категоріями товарів і послуг, то найбільше зросла вартість комунальних послуг. Так, вартість природного газу для населення підвищилася з 1299 грн до 7188 грн за тисячу кубометрів (тобто на 450%, або у 5,5 рази), електроенергії – з 0,3 грн до 0,45 грн за один кВт (на 50%, або у 1,5 рази), тепла – з 312 грн до 537 грн за Гкал. (на 72%, або в 1,7 рази) [4].

Хоча вартість імпортованого газу в 2015 р. істотно зменшилася (з 315 дол. до 220 дол. за тисячу кубометрів), але це не відобразилося на тарифах для населення. Експерти підраховали, що, виходячи з вартості газу власного видобутку (близько 1000 грн за тисячу кубометрів) та ціни імпортованого (близько 5500 грн за тисячу кубометрів), газ для населення має коштувати 3000-3500 грн за тисячу кубометрів, з урахуванням витрат на видобуток, транспортування й оподаткування.

Тариф на газ для населення обтяжений рентою, за рахунок якої формуються кошти на виплату субсидій. У результаті українці мають необґрунтовано завищений тариф на газ, з якого випливають високі тарифи на тепло і гарячу воду.

Частина населення, яка ще не зовсім зuboжила і не має права на субсидії, оплачує комунальні послуги за завищеними тарифами, за рахунок чого уряд виплачує субсидії. Але ці субсидії населення не отримує у вигляді готівкових грошей. Субсидії надходять з бюджету на рахунки надавачів послуг (газових господарств, за якими стоять олігархи).

У 2015 році за субсидіями для відшкодування витрат на оплату комунальних послуг звернулося 5 млн 922 тис. домогосподарств, що у 3,5 рази більше, ніж у 2014 році. На 2016 рік уряд запланував понад 40 млрд грн на субсидії (для порівняння, у 2015 році вони становили 24 млрд грн). Така політика уряду незабаром призведе до того, що та частина населення, яка нині ще оплачує завищені тарифи за комунальні послуги, фінансуючи олігархів, поступово переміститься до категорії жебраків. Уже сьогодні така ситуація починає проявлятися, бо чимало українців перебувають за межею бідності.

Для більшості вітчизняних домогосподарств основним джерелом доходів є зарплата або соціальні допомоги, наприклад пенсії. Якщо у 2013 р. середньомісячна заробітна плата в Україні становила близько 310€ (3148 грн), то у 2015 році вона зменшилася до 160€ (4500 грн). З січня 2016 року розмір прожиткового мінімуму зріс з 1176 до 1330 грн, але в перерахунку на європейську валюту це становить лише 47€. Майже на такому ж рівні встановлена і мінімальна зарплата, яка становить 1370 грн, або близько 50€ (для порівняння, у Польщі – 426€, у Греції – 615€, у Франції – 1482€). Мінімальна

пенсія у 2016 р. становить 1208 грн, або 43€, що є меншим від прожиткового мінімуму та мінімальної зарплати [5].

Варто зауважити, що, враховуючи зміни в глобальній економіці, Світовий банк підняв межу бідності з 1,25 дол. до 1,9 дол. на день. Тобто для українців ця межа буде становити 50 грн на день, або 1500 грн на місяць. Отже, усі громадяни України, які отримують мінімальні зарплати та пенсії, перебувають далеко за межею бідності. Через це в Україні поки що не створено умови для формування середнього класу. Його частка в українському суспільстві оцінюється, за різними даними, від 10% до 15% [6].

Серйозною соціально-економічною проблемою, від якої залежить стан соціального захисту населення, є зростання рівня безробіття, що загрожує несприятливими соціальними наслідками. За підсумками 2015 року, рівень безробіття в Україні, згідно з методологією МОП, становив 9-10% (близько 2 млн безробітних). За даними Фонду загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття, кількість українців, які не мають постійної роботи, або є прихованими безробітними, становить близько 5 млн осіб [7].

Нині соціальний захист населення України розглядається у контексті розвитку ринкових відносин, глобалізації економічного та громадського життя, коли нові реалії суспільства замінюють старі та спрацьовані. Особливістю цього періоду є відставання розвитку нормативної бази та стандартів правового регулювання повсякденних потреб суспільства. Сучасний розвиток України та її євроінтеграція вимагає, щоб соціально-економічна політика держави та дії уряду щодо її реалізації були спрямовані на досягнення європейських стандартів якості життя. Саме тому соціальна політика є визначальним напрямом внутрішньої політики держави, а її розвиток забезпечує високий рівень захисту прав людини, створює передумови для розширеного відтворення людиною своєї діяльності, а також суспільної системи в цілому.

Отже, розвиток системи соціального захисту населення в Україні відбувається дуже складно, що можна пояснити відсутністю належної нормативно-правової бази та нестачею ресурсів на реалізацію заходів соціальної політики. Це часто спричиняє відсутність економічної результативності від діяльності органів соціального захисту.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що для забезпечення належного функціонування механізму системи соціального захисту необхідно здійснити низку соціально-економічних реформ у державі, впровадити нові шляхи та методи, які дадуть змогу працювати більш результативно на користь тих, хто потребує соціального захисту. Зокрема, необхідним є:

- запровадження повномасштабної реформи пенсійної системи;
- забезпечення справедливого розподілу доходів, зменшення ступеня їх диференціації за

рахунок ефективної системи податків та трансферів;

- надання правової, фінансової, матеріальної допомоги найбільш вразливим верствам населення та створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення;

- формування «середнього класу», який є важливим чинником соціальної стабільності, сприяння тим сферам економічної діяльності, які спроможні забезпечити переміщення бідних верств населення до середнього класу;

- реструктуризація громіздкої, забюрократизованої мережі державних і комунальних закладів соціального захисту та соціальних служб, на утримання яких виділяється коштів більше, ніж на соціальний захист;

- усунення зловживань у системі адміністрування пільг та обліку пільгових категорій громадян, забезпечення прозорості системи соціальних виплат;

- забезпечення підготовки та перепідготовки висококваліфікованих кадрів у сфері соціального страхування населення;

- впровадження у практику стратегічного планування і маркетингового управління попитом і пропозицією соціальних послуг;

- забезпечення приросту і вдосконалення розподілу ресурсів на соціальні цілі, контроль за використанням цільових коштів;

- забезпечення обміну фінансовими, кадровими, інформаційними ресурсами в рамках загальної системи соціально-економічних відносин;

- підвищення рівня розвитку вітчизняних соціальних інститутів, враховуючи досвід їх функціонування у країнах розвинутої ринкової економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Україна переживає процеси старіння суспільства : Новини УНІАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://health.unian.ua/country/150289-ukrajina-perejivae-protsezi-starinnya-suspilstva.html>.
2. Воропаєв В.Г. Народжуваність як основний фактор формування майбутнього української нації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=527>.
3. Опублікований рейтинг найбідніших та найбагатших країн Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dobropole.com.ua/news/...i...tak.../2015-10-18-8955>.
4. Новини Державної служби статистики України. Соціально-економічне становище України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Бондаренко Ю.М. Удосконалення державних механізмів регулювання соціального захисту населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeBu/index.html>.
6. Петрушка В.А. Сучасні проблеми та перспективи соціального захисту населення в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67795.doc.htm.
7. Рівень безробіття в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.unian.ua/finance/1134223-v-ukrajini-znizivsya-riven-bezrobittya.html>.